

Сергій Шевченко,
здобувач МАУП

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ОПИТУВАНЬ З ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА

Досліджено відносини, які виникають у процесі проведення поліграфічних опитувань в органах державної влади. Автор визначив основи і суб'єкти юридичної конструкції адміністративних правовідносин проведення поліграфічних перевірок. З-поміж іншого проаналізовано терміни, які використовуються у відомчих порядках поліграфічного тестування та виявлено деякі недоліки нормопроекування. За результатами дослідження, обґрунтовується, що відсутність спеціалізованого закону про застосування поліграфа не дає можливості системно відобразити державницький вплив на відносини із застосуванням поліграфа в адміністративному праві.

Суб'єкти адміністративних відносин із проведення поліграфічних опитувань – це фактичні носії прав, обов'язків та повноважень у сфері забезпечення функцій публічної влади, які супроводжуються отриманням орієнтовної інформації із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа.

Законодавча неврегульованість відносин щодо проведення психофізіологічних опитувань із застосуванням поліграфа детермінує системні помилки та безвихідь відомчого нормопроекування.

Узагальнюючи термінологічний ряд, можна зазначити, що нормотворець здебільшого визначає не сутнісні ознаки сторін поліграфічних відносин, а відповідність критеріям до осіб, які проводять тестування та опитуваних. Переважно опитуваними є дві категорії суб'єктів: кандидати на посади у відповідне відомство та діючі працівники. Обов'язковою вимогою до опитуваного є надання добровільної згоди (на письмову форму увага не акцентується) та відсутність медичних протипоказань.

Ключові слова: перевірки на поліграфі, адміністративні правовідносини, інструментальна детекція брехні, спеціаліст поліграфа, опитуваний, ініціатор поліграфічної перевірки, уповноважена особа на прийняття рішення щодо проведення поліграфічного опитування.

Бібл.: 10.

Шевченко С.

Субъекты административно-правовых отношений психофизиологических опросов с использованием полиграфа

Исследованы отношения, возникающие в ходе проведения полиграфных опросов в органах государственной власти. Автор определил основных субъектов юридической конструкции административных правоотношений проведения полиграфных проверок. Среди прочего, проанализированы термины, используемые в ведомственных порядках полиграфного тестирования и установлены некоторые недостатки нормопроектирования. По результатам исследования, обосновывается, что отсутствие специализированного закона о применении полиграфа не дает возможности системно отразить государственное влияние на отношения с применением полиграфа в административном праве.

Ключевые слова: проверки на полиграфе, административные правоотношения, инструментальная детекция лжи, специалист полиграфа, опрашиваемый, инициатор полиграфной проверки, уполномоченное лицо на принятие решения о проведении полиграфного опроса.

Shevchenko S.

Members of legal relationships of polygraph checking

In the article the author investigates the relations that arise during conducting polygraph checking in state authorities. The author identifies the main subjects of legal structure of administrative legal relations carrying out polygraph interview. Among other things, the author analyzes the terms used in the administrative attitude of polygraph checking and identifies some deficiencies of normative regulation. According to the results of the study, is substantiated that lack of regulation does not allow reflect the managerial influence on polygraph checking relations in administrative law.

The subjects of administrative relations for conducting polygraph surveys are the actual holders of the rights, duties and powers in the sphere of providing the functions of public authority, which are accompanied by the receipt of indicative information with the use of a special technical means - a computer polygraph.

Legislative unregulation of relations on conducting psychophysiological surveys with the use of polygraph determines the systemic errors and the hopelessness of departmental norm designing.

Summarizing the terminology, it can be noted that the rule-maker mostly determines not the intrinsic features of the parties of the polygraphic relations, but rather, the compliance with the criteria for the persons who are testing and interviewed. In most cases, two categories of subjects are interviewed: candidates for the department and current employees. The obligatory requirement for the respondent is to provide voluntary consent (without emphasizing the written form) and the absence of medical contraindications.

Keywords: *polygraph examinations, administrative legal relations, instrumental detection of lies, polygraph specialist, interviewer, initiator of polygraph examination, authorized person to make a polygraph survey decision.*

Постановка проблеми. Адміністративно-правові відносини завжди були предметом активного наукового пізнання. Незважаючи на незмінний склад конструкції будь-якого виду соціальних відносин, які регулюються нормами права, специфіка окремих видів відносин породжує своєрідні ознаки, які у сукупності із виробленими методами, засобами регулювання створюють галузі, інститути та інші підсистеми. Проведення перевірок типу інструментальної детекції брехні – це особливий вид професійної, науково-дослідної, експертної діяльності людини. Перевірки на поліграфі активно застосовуються для забезпечення публічно-владної діяльності, функцій публічної правоохорони, а тому охоплюються сферою дії адміністративних норм. З'ясування теоретичних основ відносин, які виникають за участю експерта-поліграфолога, опитуваного в процесі проведення психофізіологічного інтерв'ю дасть змогу більш досконало зрозуміти правову природу, межі процедур поліграфічних перевірок, а також визначити інституційні ознаки такого виду відносин у системі адміністративного права.

Мета дослідження. В адміністративно-правовій доктрині фактично відсутні наукові погляди щодо використання поліграфа для реалізації функцій державної влади. Тому створення наукової дискусії навколо питання суб'єктів проведення поліграфічних перевірок в органах державної влади є доцільним, актуальним та необхідним напрямком для вивчення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Класики адміністративно-правової думки вже створили системні уявлення про концепцію адміністративних правовідносин, щодо реалізується на сьогодні і у вимірі сучасного адміністративно-правового регулювання. Вчені розвивають механізм адміністративно-правового впливу на ширше коло об'єктів, які представляють блага як для держави, так і окремих громадян. Згідно з В. Б. Авер'яновим, адміністративно-правові відносини (або адміністративні правовідносини) є результатом регулюючого впливу адміністративно-правової норми на суспільні відносини, у результаті чого вони перетворюються на правові відносини [1, с. 88–89].

У посібнику «Адміністративне право України» за заг. ред. І. П. Голосніченка міститься ґрунтоване твердження, що адміністративні правовідносини не можуть виникнути поза суб'єктами права, вони виникають між ними як вольові відносини [2, с. 22–24]. У відносинах із проведення поліграфічних опитувань також міститься волюльовий ефект. Надання добровільної згоди на участь у перевірці є вираженням дії конституційного захисту прав людини. З іншого боку, вступаючи у такого роду відносини суб'єкти повинні володіти адміністративною правосуб'єктністю. Наприклад, опитуваний не може бути особою молодшою 18-ти років, мати медичні протипоказання чи захворювання, бути недієздатним. Особливістю адміністративно-правового регулювання застосування поліграфа в органах влади є неможливість застосувати правові наслідки до осіб, які відмовилась від проведення опитування.

Відмітною особливістю адміністративних правовідносин є зв'язок із адміністративною нормою. Стверджувальна відповідь на питання правового регулювання поліграфічних перевірок нормами адміністративного права є одним із аргументів на користь адміністративно-правової природи відносин інструментальної детекції брехні. Ключову роль на сьогодні в цьому питанні відіграють внутрівідомчі порядки проведення поліграфічних перевірок та реалізації їх результатів в органах державної влади, що регламентуються підзаконними нормативними актами та є адміністративними. За своєю суттю таким відносинам властивий режим окремої правової процедури, а не певного адміністративного інституту, що свідчить про початковий етап становлення адміністративно-правового регулювання поліграфічних правовідносин.

Основною відмінністю адміністративно-правового регулювання перевірок на поліграфі від кримінального чи цивільного є наявність публічно-правової, організаційно-управлінської складової.

Цілком слушним є визначення рис публічно-правового характеру процедури поліграфічної перевірки: допоміжний (додатковий) інструмент забезпечення якості публічної служби та попередження корупційних виявів; супроводжує реалізацію основних функцій органів публічної влади; призначається адміністра-

тивним рішенням уповноваженого суб'єкта; предмет та результат дослідження концентрує інформацію, що охороняється державою; результати перевірки оформлюються висновком експерта, який за своїм змістом є завершеним документом офіційного характеру.

Суб'єктний склад відносин поліграфної діяльності необхідно розглядати у вузькому та широкому розумінні. На відміну від вузького, широкий підхід базується на вивченні усіх сторін, які впливають на механізм проведення поліграфних тестувань у системі публічної влади.

Невід'ємними учасниками будь-якого поліграфного тестування є поліграфолог та особа, яку опитують. У чинному адміністративно-правовому регулюванні по-різному визначають сторін.

Наприклад, спеціаліст поліграфа в процедурах тестування Державного бюро розслідувань – це працівник структурного підрозділу Бюро або у разі потреби залучений сторонній спеціаліст, який володіє державною мовою, має ступень «магістра» і здобув післядипломну освіту за програмами підготовки спеціалістів поліграфа, а в разі, передбаченому цим Порядком, – має також допуск до державної таємниці [9].

В Інструкції про порядок використання поліграфа в діяльності органів прокуратури України від 12.06.2017 № 180 вказано, що, спеціалістом поліграфа є працівник органів прокуратури, який має освітній ступінь «магістра» або «спеціаліста» і здобув післядипломну освіту за програмами підготовки спеціалістів поліграфа відповідно до вимог законодавства України щодо порядку здобуття післядипломної освіти та функціональними обов'язками (посадовими інструкціями) якого передбачене проведення такого опитування [6].

У Національній поліції України спеціалістом із проведення опитування з використанням поліграфа також є службова особа Національної поліції України, яка пройшла відповідну підготовку за напрямом проведення психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа, отримала відповідний сертифікат і функціональними обов'язками якої передбачено проведення опитувань [7].

Наразі, судячи із наведених визначень, спеціалістом поліграфа є штатний працівник відповідного відомства, який проводить перевірки винятково для цілей та завдань правоохоронного органу. Дискусійним є питання щодо вимог до поліграфологів з огляду на симбіоз спеціаліста правоохоронної інституції як фахівця відповідної сфери та експерта-поліграфолога. Окрім фахових знань з профільної сфери діяльності, такий спеціаліст повинен володіти високим рівнем психологічної підготовки, умінням фіксувати психофізіологічні реакції людини.

Цікаво, що в органах доходів і зборів взагалі відсутній термін спеціаліста-поліграфолога. У п. 7 Інструкції щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі Міністерства доходів і зборів України встановлено, що роботу з поліграфом здійснюють спеціалісти поліграфа, які перебувають у штаті підрозділів внутрішньої безпеки Міндоходів та його територіальних підрозділів. З питань використання поліграфа спеціалісти поліграфа підпорядковуються старшому спеціалісту, який перебуває у штаті Головного управління внутрішньої безпеки Міндоходів. Окрім цього, зазначена Інструкція не передбачає конкретних вимог до осіб, які допускаються до проведення психофізіологічного інтерв'ю, встановлюючи, що ними можуть бути «спеціалісти, які пройшли відповідну підготовку та допущені до цієї роботи» [5].

Незважаючи на те, що на перший погляд поліграфолог у різних відомствах виконує єдині функції, вимоги до його кваліфікації різняться. З'ясування первинних стандартів та професійних кваліфікаційних вимог потребує звернення до національних стандартів.

У Національному класифікаторі України «Класифікатор професій», затвердженому Держспоживстандартом України від 28.07.2010 № 327 під кодом «2144.2» міститься професія «експерт-поліграфолог» [3]. Той факт, що така професія дійсно є в Україні, стверджують і у Всеукраїнській асоціації поліграфологів, констатуючи, що це встановлено на загальнодержавному рівні відповідно до вимог до професії «експерт-поліграфолог» у Національному класифікаторі професій України [4].

Розглянувши класифікатор професій, встановлюємо, що за згаданим кодом «2144.2» експерт-поліграфолог – це фахівець у сфері інженерії електроніки та телекомунікацій [4]. На наше переконання, інженерія електроніки та телекомунікацій не повністю стосується психофізіологічних досліджень та фіксування біологічних реакцій внутрішніх психологічних процесів, за винятком знань про пристрій «поліграф». Психофізіологічні дослідження – це насамперед наука у сфері психології та фізіології людини, а не щодо апаратних пристроїв. Робота із проведення поліграфних досліджень є виконанням завдань та обов'язків, які пов'язані із встановленням психофізіологічних ознак брехні людини як елементу його внутрішнього психологічного світу.

Таким чином, Класифікатор професій не дає вичерпної та однозначної відповіді на питання, чи наявна в Україні професія «експерт-поліграфолог», оскільки це процесія, яка пов'язана не тільки із знаннями та вміннями оперувати електронікою та телекомунікаціями, також апаратом поліграфом. Набагато

більше значення має психофізіологічна підготовка експерта, який здатний створити правильні стимули та отримати об'єктивну реакцію.

Слід навести ще один варіант вимог, які мають бути дотримані з метою легітимізації результатів експертних досліджень з використанням поліграфа:

До експерта як учасника адміністративного процесу, чий висновок має правове значення згідно із Законом України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-ХІІ встановлюються такі вимоги: наявність в особі необхідних знань для надання висновку з досліджуваних питань; відповідна вища освіта; освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста; необхідність підготовки та отримання кваліфікації судового експерта з певної спеціальності; атестованість, наявність підготовки та отримання кваліфікації судового експерта з певної спеціальності [10].

Відповідність вимогам статусу судово-експерта експерт-поліграфолог може формально підтвердити:

- певним досвідом проведення психо-фізіологічних експертиз, складених висновків, рекомендацій установ, організацій, зокрема Всеукраїнською асоціацією поліграфологів;
- наявністю диплома про отримання вищої освіти, в тому числі у сфері психології;
- наявністю офіційного документа про проходження підготовки навчання на спеціальність експерта-поліграфолога, що може свідчити про його кваліфікацію.

Проблемою є проходження атестації експертом поліграфологом та забезпечення статусу незалежності такого експерта, як обов'язкової умови легітимності висновку. Наприклад, зі змісту вищенаведених вимог до «спеціаліста поліграфа» випливає, що він не має незалежного статусу, тому що спеціалісти в поліграфних перевірках є штатними працівниками відомства. Очевидно, що висновок за таких умов не є доказом за ідеальних обставин. Однією із перших умов, яка має бути викона для врахування дослідження на поліграфі при адміністративному провадженні, – це проведення перевірки в спеціалізованих інститутах незалежною особою, якій не властиві відомчі інтереси та ознаки підпорядкування членам конкурсної комісії.

Іншою стороною поліграфного інтерв'ю є опитуваний.

У поліграфних процедурах Державного бюро розслідувань, опитуваним за статусом є «суб'єкт дослідження», а саме: працівник Бюро або особа, що претендує на призначення на посаду у Бюро, які не мають медичних протипоказань для проведення дослідження і яких визначено у завданні на проведення дослідження [9]. У органах прокуратури такою стороною є «суб'єкт опитування», до числа яких віднесено прокурора, слідчого органів прокуратури, кандидата на посаду прокурора або слідчого органів прокуратури, які не мають фізичних або медичних протипоказань для проведення таких опитувань та надали у встановленому порядку добровільну згоду на проведення опитування з використанням поліграфа [6].

Некоректним є обрання терміна «об'єкт опитування», який іменує суб'єкта, щодо якого проводиться процедура, оскільки в широкому розумінні об'єктом процедури опитування є інформація про фізіологічні реакції, які досліджуються в рамках поставлених завдань конкретної особи. Тому доцільно внести корективи до Наказу Міністерства внутрішніх справ «Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування особового складу Національної гвардії України з використанням поліграфа» від 01.09.2017 № 749 шляхом зміни терміна «об'єкт опитування» на «опитувана особа» або «особа, щодо якої проводиться психофізіологічне інтерв'ю».

Іншими учасниками, але не сторонами відносин поліграфного тестування є ініціатор та особа, уповноважена надавати завдання на проведення опитування осіб із використанням поліграфа.

У Державному бюро розслідувань Директор Бюро, його заступники, керівники територіальних органів Бюро, спеціальних підрозділів Бюро, а також працівник Бюро (щодо якого висунуто документально підтвержені сумніви щодо правдивості наданої ним інформації) є ініціаторами проведення поліграфного тестування [9]. Ініціатором поліграфного опитування в Національній поліції є керівник, перший заступник і заступники керівника центрального органу управління поліцією, керівник структурного підрозділу центрального органу управління поліцією, керівники, перші заступники і заступники керівника територіального органу поліції, начальник Департаменту кадрового забезпечення та особа, уповноважена на проведення службового розслідування (перевірки) [7].

Окрім того, дуже важливим є положення Інструкції про використання поліграфів у діяльності Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів від 02.08.2013 № 329, яке надає право ініціювати поліграфне опитування іншим структурним підрозділам Міндоходів або його територіальним органам (п. 9 Інструкції № 329). З одного боку, проведення поліграфного тестування в ДФС України не обмежене колом осіб окремих підрозділів відомства (яким, наприклад, властива правоохоронна функція), а охоплює усю систему фіскальних органів. З іншого боку, забезпечення права будь-якому працівнику фіскального відомства

мати ініціативу на тестування власних психофізіологічних реакцій забезпечує можливість спростувати безпідставні звинувачення на свою користь.

За суттю термін «ініціатор» в Державному бюро розслідувань відповідає змісту терміна «особа, уповноважена надавати завдання на проведення опитування осіб із використанням поліграфа» в органах прокуратури. До останніх згідно з Інструкцією про порядок використання поліграфа в діяльності органів прокуратури України від 12.06.2017 № 180 належать: керівник органу прокуратури, його перший заступник і заступники, які діють у межах своїх повноважень, особа, уповноважена на проведення службового розслідування (перевірки), начальник Департаменту кадрової роботи та державної служби, начальник відділу роботи з кадрами Головної військової прокуратури, керівники кадрових підрозділів регіональних прокуратур (військових прокуратур регіонів) [6].

Спільною рисою обох суб'єктів досліджуваних відносин є публічність, тобто прийняття компетентною особою адміністративного рішення в межах своїх повноважень. Таким чином, забезпечується правомірність та законність процедури.

Правове має значення розмежування термінів «ініціатор» та «уповноважена особа на прийняття рішення щодо проведення поліграфного опитування». Ініціатор вправі ставити питання про необхідність проведення опитування. Можливо, ним може бути і сама особа, яка потребує зняття щодо неї безпідставних підозр. Уповноважена особа – це суб'єкт, до компетенції якого може належати право прийняття адміністративного рішення про застосування поліграфа та доручення його проведення кваліфікованому спеціалісту.

Не виокремленим суб'єктом відносин в чинному нормативному регулюванні поліграфних опитувань є замовник. Участь у процедурах замовника є імовірною у разі проведення опитування за участю зовнішніх експертів, які не належать до штату відомства. В такому разі замовником є публічна адміністрація в особі керівника, яка замовляє послугу із проведення поліграфних опитувань.

Висновки. Отже, суб'єкти адміністративних відносин із проведення поліграфних опитувань – це фактичні носії прав, обов'язків та повноважень у сфері забезпечення функцій публічної влади, які супроводжуються отриманням орієнтовної інформації із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа.

Законодавча неурегульованість відносин щодо проведення психофізіологічних опитувань із застосуванням поліграфа детермінує системні помилки та безвихідь відомчого нормопроекування. Наприклад, у пункті 6 Інструкції про порядок проведення службових розслідувань та службових перевірок стосовно військовослужбовців Служби безпеки України, затвердженої наказом Центрального управління Служби безпеки України 04.02.2016 № 45, встановлено, що «опитування особи, за її згодою, може проводитись з використанням поліграфа відповідно до законодавства [8]». Встановлюючи відсилання до неіснуючої законодавчої норми, створюється процедурний «вакуум», що веде до негативних правових наслідків.

Узагальнюючи термінологічний ряд, можна зазначити що нормотворець здебільшого визначає не сутнісні ознаки сторін поліграфних відносин, а переважно відповідність критеріям до осіб, які проводять тестування, та опитуваних. Здебільшого опитуваними є дві категорії суб'єктів: кандидати на посади у відповідне відомство та діючі працівники. Обов'язковою вимогою до опитуваного є надання добровільної згоди (на письмовій формі увага не акцентується) та відсутність медичних протипоказань.

Список використаних джерел

1. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. : Т. 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ : Юридична думка, 2004. 584 с.
2. Адміністративне право України: основні поняття : навч. посіб. / за заг. ред. Д-ра юрид. наук, проф. І. П. Голосніченка. Київ : ГАН, 2005. 232 с.
3. Класифікатор професій ДК 003:2010: Наказ; Держспоживстандарт України від 28.07.2010 № 327. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/va327609-10> (дата зверення: 4.08.2019).
4. Навчання поліграфологів, офіційні курси: відомості із веб-сайту Всеукраїнської асоціації поліграфологів. URL: <https://polygraph.ua/navchannya-poligrafologiv> (дата зверення: 5.08.2019).
5. Про використання поліграфів у діяльності Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів : Наказ; Міндоходів України від 02.08.2013 № 329. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1748-13> (дата зверення: 5.08.2019).
6. Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфа в діяльності органів прокуратури України : Наказ; Генеральна прокуратура України від 12.06.2017 № 180. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0764-17> (дата зверення: 6.08.2019).

7. Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України : Наказ; МВС України від 13.11.2017 № 920 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1472-17> (дата зверення: 7.08.2019).
8. Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань та службових перевірок стосовно військовослужбовців Служби безпеки України : Наказ; Служба безпеки України від 04.02.2016 № 45 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0328-16> (дата зверення: 7.08.2019).
9. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма типового документа, Заява, Довідка від 11.05.2017 № 449 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/449-2017-%D0%BF>.
10. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12> (дата зверення: 8.08.2019).

References

1. *Administratyvne pravo Ukrayiny. Akademichnyy kurs [Administrative law of Ukraine. Academic course]* (2004). Pidruch.: U dvokh tomakh: Tom 1. Zahalna chastyna / Rsd. kolehiya: V.B. Averyanov (holova). Kyiv: Yurydychna dumka (in Ukrainian).
2. *Administratyvne pravo Ukrayiny: osnovni ponyattya. [Administrative law of Ukraine: basic concepts]* (2005). Navchalnyy posibnyk. / Za zah. red. doktora yurydychnykh nauk, profesora I.P. Holosnichenka. K.: HAN (in Ukrainian).
3. *Klasyfikator profesiy DK 003:2010 [Occupational Classifier DK 003: 2010]*: Nakaz; Derzhspozhyvstandart Ukrayiny vid 28.07.2010 № 327. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/va327609-10> (in Ukrainian).
4. *Navchannya polihrafolohiv, ofitsiyni kursy: vidomosti iz veb-saytu Vseukrayinskoyi asotsiatsiyi polihrafolohiv [Training of polygraph examiners, official courses: information from the website of the All-Ukrainian Association of Polygraphologists]*. Retrieved from <https://polygraph.ua/navchannya-poligrafologiv> (in Ukrainian).
5. *Pro vykorystannya polihrafiv u diyalnosti Ministerstva dokhodiv i zboriv Ukrayiny ta yoho terytorialnykh orhaniv [On the use of polygraphs in the activities of the Ministry of Revenue and Duties of Ukraine and its territorial bodies]*: Nakaz; Mindokhodiv Ukrayiny vid 02.08.2013 № 329. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1748-13> (in Ukrainian).
6. *Pro zatverdzhennya Instruktsiyi pro poryadok vykorystannya polihrafa v diyalnosti orhaniv prokuratury Ukrayiny [On approval of the Instruction on the procedure of using the polygraph in the activity of the Prosecutor's Office of Ukraine]*: Nakaz; Heneralna prokuratura Ukrayiny vid 12.06.2017 № 180. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0764-17> (in Ukrainian).
7. *Pro zatverdzhennya Instruktsiyi pro poryadok vykorystannya polihrafiv u Natsional'niy politsiyi Ukrayiny [On approval of the Instruction on the procedure of using polygraphs in the National Police of Ukraine]*: Nakaz; MVS Ukrayiny vid 13.11.2017 № 920. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1472-17> (in Ukrainian).
8. *Pro zatverdzhennya Instruktsiyi pro poryadok provedennya sluzhbovykh rozsliduvan ta sluzhbovykh perevirok stosovno viyskovosluzhbovtiv Sluzhby bezpeky Ukrayiny [On approval of the Instruction on the procedure for conducting official investigations and official inspections of servicemen of the Security Service of Ukraine]*: Nakaz; Sluzhba bezpeky Ukrayiny vid 04.02.2016 № 45. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0328-16> (in Ukrainian).
9. *Pro zatverdzhennya Poryadku provedennya psykhofiziologichnoho doslidzhennya iz zastosuvannyam polihrafa u Derzhavnomu byuro rozsliduvan [On approval of the Procedure for conducting psychophysiological research with the use of a polygraph at the State Bureau of Investigation]*: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny; Poryadok, Forma typovoho dokumenta, Zayava, Dovidka vid 11.05.2017 № 449. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/449-2017-%D0%BF> (in Ukrainian).
10. *Pro sudovu ekspertyzu [On forensic examination]*: Zakon Ukrayiny vid 25.02.1994 № 4038-XII. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12> (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 21.08.2019.